

## NİZAMİ GƏNCƏVİ YARADICILIĞINDA QADIN OBRAZLARI

**XUDİYEVA Mətanət Mirzəxan qızı,**

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Dil*

*Komissiyası yanında Monitoring Mərkəzinin  
baş mütəxəssisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru  
metanetxudiyeva@gmail.com*

**Annotatsiya:** *maqolada o’z asarlarida ayollar erkinligini targ’ib qiluvchi buyuk Ozarbayjon shoiri Nizomiy Ganjaviy haqida so’z boradi. Uning ayol qahramonlari erkaklar bilan bir xil darjada turish va hatto ba’zi hollarda turmush o’rtoqlari va aka-ukalariga qaraganda ancha oqilona va uzoqni ko’ra bilishi tahlillar bilan ochib berildi.*

**Kalit so’zlar:** *jahon adabiyoti, asarlar, ayol obrazlari, ijodkorlik, donolik, jasorat.*

**Açar sözlər:** *dünya ədəbiyyatı, əsərlər, qadın surətləri, yaradıcılıq, müdriklik, aktual*

## ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В ТВОРЧЕСТВЕ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ

**Аннотация:** *В статье говорится о великом азербайджанском поэте Низами Гянджеви, пропагандирующем в своих произведениях свободу женщин. Его героини-женщины стоят на одном уровне с мужчинами и даже в некоторых случаях более разумны и дальновидны, чем их супруги и братья. В произведениях Низами, особенно в «Хосрове и Ширин», «Семи красавицах», «Искандернаме», проявляется чувство верности традициям и обычаям. С большой любовью изображенных Низами, каждая из этих женщин, умна и находчива. Они воплощают мужество и храбрость, принося благородные человеческие качества в свой тонкий женский характер. Низами через женские образы принес в общество любовь, святые семейные и жизненные ценности, главное, справедливость и милосердие.*

**Ключевые слова:** *мировая литература, произведения, женские образы, творчество, мудрость, актуально*

## FEMALE CHARACTERS IN THE WORKS OF NIZAMI GANJAVI

**Annotation:** *The article talks about the great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi, who promotes women's freedom in his works. His female heroes stand on the same level as men and are even in some cases more intelligent and far-sighted than their spouses and brothers. In Nizami’s works, especially in “Khosrov and Shirin”, “Seven*

*Beauties”, “Iskandername”, a sense of loyalty to traditions and customs is manifested. Portrayed with great love by Nizami, each of these women is smart and resourceful. They embody courage and bravery, bringing noble human qualities into their subtle feminine character. Nizami, through female images, brought love, holy family and life values, and most importantly, justice and mercy into society.*

**Key words:** *world literature, works, female images, creativity, wisdom, relevant*

Böyük şəxsiyyət, mütəfəkkir şair Nizami Gəncəvi dünya ədəbiyyatına bənzərsiz, əvəzsiz sənət inciləri bəxş edib. Nizami Gəncəvi təkcə böyük şair olmamışdır. O, həmçinin öz dövrünün görkəmli mütəfəkkiri idi. Onun poeziyası fəlsəfi və sosial düşüncə ilə zəngindir. Nizaminin poemalarını öyrənərkən biz əmin oluruq ki, o, həmçinin zamanının ən savadlı adamlarından olmuş və qədim Hindistan, Yunanıstan, müsəlman Şərqi fəlsəfəsi ilə tanış olmuşdur (7, s.4).

Şair ərəb və fars dillərini də bütün incəlikləri ilə öyrənmişdir. Əsərlərinin birində (“Yeddi gözəl”də - R.Ə.) o yazır:

**İzlədim yolunu səyyarələrin,**

**Nə ki elmlər var, gizli və dərin,**

**Oxudum, xəbərdar oldum da vardım...** (5, s.15, 16)

Şərqi R.Əliyev yazırdı: “Nizami antik dünya və ərəb xilafətinin tərkibinə daxil olan xalqların mədəniyyət və elmlərinin sintezləşdiyi, Azərbaycanın Yaxın və orta Şərqi mədəni və iqtisadi mərkəzinə çevrildiyi bir dövrdə yaşayıb yaratmışdır” (6, s.21).

Ərəb-fars dillərini mükəmməl bilən, bu dillərdə müxtəlif mövzularda yazılmış kitabları mütaliə edən N.Gəncəvi özü də möhtəşəm əsərlər yaradıb. Ədibin əsərləri mövzu müxtəlifliyi ilə oxucuların diqqətini hər zaman cəlb edib. Nizami lirikası elə dərin, əsrarəngiz gözəlliklərə malikdir ki, onun yazdıqları bütün dövrlər üçün aktuallığını, təravətini itirməyib. Nizami Gəncəvinin böyük ustalıqla yaratdığı qadın obrazları və xarakterləri isə o zamankı ədəbi inkişafda intibah hadisəsi, yenilik, birincilik və hünər idi.

Dahi Nizami Gəncəvinin çoxşaxəli yaradıcılığında diqqəti cəlb edən ən mühüm cəhətlərdən biri də qadına münasibətdir. Qadına müsbət münasibət Nizami poemalarının aparıcı mövzusunə çevrilib. Nizami Gəncəvinin qadın surətlərində bir analıq əzəməti, qadınlıq mərhəməti, insanlıq sevgisi təzahür edir. Onun qadın qəhrəmanlarının əksəriyyəti ağıllı, tədbirli olmaları ilə hökmdarlara dərs verən, üstün zəkaya malik türk gözəlləri olub. Nizami Gəncəvi əsərlərində qadını həmişə yüksək mərtəbədə tutub. Nizaminin qiymətli söz xəzinəsi beş poemadan ibarət “Xəmsə” (“Sirlər xəzinəsi”, “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Yeddi gözəl”,

“İsgəndərnamə”) - nadir poetik irsində yaddaqalan qadın obrazları arasında Şirin, Məhinbanu, Nüşabə və Fitnənin çox əlamətdar, özünəməxsus yeri var.

Şair "Xosrov və Şirin"də Məhinbanu və Şirin kimi maraqlı surətlər yaradıb. Nizami Şirini hətta əsərin əsas qəhrəmanlarından biri kimi təqdim edib. Şair bu iki qadının simasında qadın - insan, qadın - ədalətli hökmdar, qadın - təmiz ad və əxlaq, qadın - ağıllı məsləhətçi, qadın - həqiqi dost, qadın - vəfalı, fədakar sevgili kimi dəyərləndirmələr ortaya qoyub.

Nizami arzuladığı ideal qadın surətini əsərin əsas qəhrəmanı Şirinin simasında yaratmışdı. Şirin elə birinci görüşdə at çapmağı, ox atmağı və çövkən oynatmağı ilə Xosrovu mat qoyur. Söhbət zamanı Xosrov Şirinin ismətli, namuslu və yüksək əxlaqa malik bir qız olduğuna inanır. Şahlıq qüruruna arxayın olan Xosrov onunla əylənmək istəyəndə Şirin deyir:

**Dünyanın yarısı əgər xoş gündür,**

**Yarısı yaxşı ad qoymaq üçündür...**

**Bir qadını yıxmaq - bu, mərdik deyil,**

**Mərdik göstərirsən, sən özün əyil.**

“Xosrov və Şirin”də çılğın bir gənc kimi tanınan Xosrovu atasının verdiyi cəzadan çox Şirinin eşqi və ona qarşı səbrli münasibəti tərbiyə edir. Ağıllı Şirin Xosrova məsləhət görür ki, vaxtını əylənməklə keçirməkdənsə, atasından ona qalan taxt-tacı düşmən əlindən qurtarsın.

Yaradıcılığında türk xalqlarının məişəti və adət-ənənələrinin əks olunduğu Nizami Gəncəvi əsərlərində çövkən oyunu ilə bağlı maraqlı məqamlar yer almışdır. Nizaminin "Xosrov və Şirin"də təsvir etdiyinə görə, çövkəni at çapmaqda, qılınc oynatmaqda kişilərdən heç də geri qalmayan və şairin "Aslanın erkəyi, dişisi olmaz" deyə, şücaətini vəsf etdiyi türk qızları da oynamışlar. Nizami Gəncəvi yaradıcılığında qadınlara yüksək dəyər verərək yazır:

**Erkək tinətliyəm olsam da qadın,**

**Hər işi bəllidir mənə dünyanın.**

**Mən bir aslanam, düşünsən bir az,**

**Aslanın erkəyi dişisi olmaz.**

Yaxın Şərq ədəbiyyatında qadına müsbət münasibət bəsləmiş Nizami Şirin obrazını elə məharətlə yaratmışdır ki, bu obraz dünya ədəbiyyatının qadın obrazları içərisində ən şərəfli yerlərindən birini tutur.

Nizaminin yaradıcılığında böyük tarixi şəxsiyyətlərə yanlışlarını göstərən, onları gerçəklərlə üzləşdirən ədəbi qəhrəmanlar əsasən ağıllı türk qadınlarıdır: Şirin Xosrovun, Fitnə Bəhrəmin, Nüşabə İskəndərin məhz ağıl verəni və yol göstərənidir. Başqa sözlə deyilsə, Nizami türklüyü gözəllik və mükəmməllik rəmzi kimi qəbul edir. “Yeddi gözəl”də gözəlliyi ilə türkə bənzədilən hind qızının obrazını nümunə

göstərmək olar. Söy-kökünə bağılılığını, türkün yaradılışdan başqalarından fərqləndiyini, mifoloji ənənənin və qədim oğuznamələrin təsirilə izah edən şair hətta “Yeddi gözəl”də onun işıqdan törədiyinə işarə etmişdir.

Nizami Gəncəvinin müraciət etdiyi qadın aqlının qüdrətindən bəhs edərkən Fitnənin təmkin və mətanətindən söz açmamaq olmaz. Bu əsərində türk və tatar sözlərindən bir-birini əvəzləyən ifadələr kimi istifadə etməsi dahi şairin milli kimliyini açıqlayır. “Xəmsə”də bəhs olunan müsbət qadın surətlərinin də hamısı Qafqaz, ya da türk möhürünü daşıyır. Şair “Yeddi gözəl”də öz aqlı və cəsarəti ilə bütün gözəllərdən seçilən Fitnənin gözlərini vəsf edib onu “tatar gözlü”, qıyıq gözlü» adlandırır. Eyni “qıyıq gözlü” ifadəsini şair türk gözəli adlandırdığı Türknaza da aid etmişdi. “Bəhrəmin öz kənizi ilə dastanı”nı xatırlayaq. O v zamanı Fitnə şahı tərifləmir. Bunu görəndə şah dözməyib axırda kənizindən niyə onu tərifləmədiyini soruşur:

**O dedi: “Ey dar tatar gözlü,  
Bizim ovu gözünə almayırsan?”**

Nizami Gəncəvi Fitnə obrazı ilə əsl kamil insan gözəlliyini saraydan kənar axtarmağa doğru ilk gediş etmişdir. Fitnə xalqı təmsil edən ağıllı qadın obrazı, sadə, adi insanın Azərbaycan ədəbiyyatındakı ilk və ən mükəmməl nümayəndələrindən biridir. Fitnə Azərbaycan qadınlığının abidəsidir.

Böyük Nizaminin məşhur “İskəndərnamə” poemasında təsvir etdiyi Nüşabə obrazı Bərdə hökmdarıdır. Onun ədalətli idarəçiliyi dillərə əzbərdir. Hətta bu ədalətin bərəkətindən məhsullar bol, nemətlər bəhrəli olur. Bu ölkədə yetişdirilən hər buğda min buğda yetirir. Nüşabənin açıq ürəyi, müdrikənə fikirləri, alim kimi bilicilik keyfiyyətləri var. Hətta onu sorub-soruşduran İskəndərə Nüşabə haqqında belə deyirlər:

**Qadındır, erkəkdən ürəkli, qoçaq,  
Dəniz incisindən təmiz və parlaq.**

Nizami Nüşabəni tək-cə hökmdar olaraq diş aslan kimi hünərli, qoçaq, eləcə də ağıllı, bilici göstərmir, eyni zamanda onu qadın kimi nəcib, utancaq, abırlı bir xatun kimi də təqdim edir:

**Endirdi həyadan göz qapağını,  
Utandı, tər yudu al yanağını...**

Sonda fikrimi onunla bitirmək istərdim ki, Nizami yaradıcılığı elə bir elm, bilik dəryasıdır ki, aparılan araşdırma və tədqiqatlar dəryadan bir damla misalıdır.

### **Xülasə**

Məqalədə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin öz əsərlərində qadın azadlığını təbliğ etməsindən, onun qadın qəhrəmanlarının fəal həyat mövqeyi ilə kişilərlə bərabər səviyyədə dayanmasından, hətta, bəzi məqamlarda öz həyat

yoldaşlarından və qardaşlarından daha tədbirli və uzaqgörən olmalarından bəhs olunur. Nizami əsərlərində, xüsusilə “Xosrov və Şirin”də, “Yeddi gözəl”də, “İsgəndərnəmə”də adət-ənənə və törələrə sədaqət hissi özünü göstərməkdədir. Nizaminin ədəbiyyata gətirdiyi qadın obrazları onun türk hünərli, türk düşüncəli sənətinin təntənəsi idi. Nizaminin böyük məhəbbətlə təsvir etdiyi bu qadınların hər biri ağıllı və hünərlidirlər. Onlar zərif qadınlıq xarakterlərinə nəcib insani keyfiyyətlər sığışdıraraq cəsarət və mərdlik təcəssüm etdirirlər. Nizami qadın obrazlarının vasitəsilə cəmiyyətə eşq dönündə bir isti həyat, müqəddəs ailə və yaşam dəyərləri, ən əsası ədalət və mərhəmət gətirdi.

### **İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI (REFERENCES):**

1. Gəncəvi N. Sirlər xəzinəsi (bədi tərçümə)\ Fars dilindən tərçümə edənlər S.Rüstəm və A.Sarovlu. Ön sözün, izahların müəllifi və elmi redaktoru R.Əliyev. Bakı, Yazıçı, 1981-ci il, 196 səhifə.
2. Gəncəvi N. İskəndərnəmə (bədi tərçümə): “Şərəfnəmə” Fars dilindən tərçümə edən A.Şaiq, elmi redaktoru və ön sözün müəllifi prof. Q.Əliyev; “İqbalnəmə”\ Fars dilindən tərçümə edəni M.Rzaquluzadə, ön sözün müəllifi Z.Quluzadə, izahların müəllifi Ə.Cəfər, Bakı, Yazıçı, 1982-ci il, 690 səh.
3. Gəncəvi N. Xosrov və Şirin (bədi tərçümə): Tərçümə edəni R.Rza. Ön sözün müəllifi akademik H.Araslı. İzahların müəllifi M.Sultanov, Bakı, Yazıçı, 1982-ci il, 402 səh.
4. Gəncəvi N. Yeddi gözəl (bədi tərçümə): Tərçümə edəni M.Rahim. Ön söz. İzahların müəllifi və elmi redaktor pof. R.Əliyev, Bakı, Yazıçı, 1983-cü il, 356 səh.
5. Əliyev R. Nizami Gəncəvi. Qısa məlumat. Bakı, Elm, 1979-cu il, 95 səh.
6. Алиев Р. Поэма о бессмертной любви. Баку, Язычы, 1991 год, 182 стр.
7. Мустафаев Дж. Мироззрение Низами\ Вопросы философии. №12, 1962.
8. Atabayeva G.F. The sign content of “Ffu” novel // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, USA. 2022. – P.139-142. (Impact Factor - 8.0).
9. Atabayeva.G.F. “Humanizm in the novel of A. Yakubov” актуальные проблемы тюркологии: россия и тюрко-мусульманский 2021 МИР
10. Pardaeva Nigora BILINGUALPOET – ANBAR OTIN. Актуальное в филологии. № 3 2021/6/11
11. Omanova M.A. Updating views on literary heroes and glory in the novels of the period of independence //Novateur publications JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal. Volume 6, ISSUE 10, Oct. 2020 - P 415-419. (Impact Factor – 7.223).

12. Omanova M.A., Якубов И.А. The place of traditional motives and symbols in the plot and composition of national novels // Journal of critical reviews. Malaysiya. 2020. - P. 2903-2910.
13. Kalandarova D. “Attitude to uzbek folklore in the research of karl reichl”. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 11.5 (2021): 500-503.
14. Kalandarova D. “Issues of Uzbek Folklore and its Research in Germany”. *Journal of Positive School Psychology* 6.9 (2022): 4395-4398.
15. M.N.Kadirova. The Need For Improving The Methodology Of Teaching Folklore. International Scientific-Online Conference: Intellectual Education technological Solutions And Innovative Digital Tools. Netherlands.
16. Mashkhura Kadirova. "The Need For Improving The Methodology Of Teaching Folklore In Distance Learning" Lecturer, Department of Uzbek language and literature of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Uzbekistan,
17. Ўразбаева М. Аёл характери очишда бадий нутқнинг ўрни. *GOLDEN BRAIN*. 2023, 193-199 b.
18. O‘razbayeva M. XX asr ozarbayjon adabiyotida Ganjaviy obrazi tasviri. Nizomiy Ganjaviy va xamsachilik an’anasini nomli ilmiy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent. 2024 -yil.
19. Kahramanov K. Naim Karimov Is a literary scholar, Scholar and critic. *Rivista Italiana di Filosofia Analitica Junior*. 2023, Vol 14. ISSN: 2037-4445.
20. Makhbuba Urazbayeva, Burkhanova Feruza, Pardayeva Nigora, Atabayeva Go`zal, Qodirova Mashhura. Issues of Distribution of Bear Image in Uzbek Novels. *Journal of Advanced Zoology*. 2023. 2184-2192 p.
21. Achilov, N. K. (2022). The image of a historical person and its epical interpretation. *Open Access Repository*, 8(05), 126-132.
22. Achilov, N. (2022). EPIC KNOWLEDGE DECLINE AND FACTORS OF THE EMERGENCE OF FAKE EPOS. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 192-202.